

SÚVIS STRATÉGIÍ ZVLÁDANIA ZÁŤAŽE S PRÍTOMNOSŤOU OTCA VO VÝCHOVE U ZÁVISLÝCH OD NELEGÁLNYCH DROG

Richard Wolt^{1,2}, Miroslava, Pašková¹, Martina Romanová³

¹Katedra psychologických vied FSVaZ UKF Nitra

²Centrum pre liečbu drogových závislostí Banská Bystrica

³Ústav aplikovanej psychológie FSVaZ UKF Nitra

rwolt@ukf.sk

Abstrakt: Cieľom výskumu bolo analyzovať súvislosti medzi prítomnosťou otca vo výchove a stratégiami zvládania záťaž u závislých od nelegálnych drog. Výskumný súbor tvorilo 51 respondentov, z toho 42 mužov a 9 žien, ktorí sa liečia v zariadeniach pre liečbu drogových závislostí (M= 24,7 rokov, SD = 6,25). Na zistenie prítomnosti otca vo výchove bola použitá dimenzia vzťah s otcom dotazníka Father presence questionnaire (FPQ), ktorý vytvorili Krampeová a Newton (2006). Za účelom zistenia preferencie stratégií zvládania záťaž bol predkladaný skrátený dotazník stratégií zvládania záťaž Brief COPE (Carver, 1997). Zistili sme, že vyššia miera prítomnosti otca vo výchove súvisí s tromi adaptívnymi stratégiami zvládania záťaž (hľadanie emocionálnej podpory, pozitívne prerámcovanie a hľadanie inštrumentálnej podpory). Predpoklad o existencii vzťahu medzi nižšou mierou prítomnosti otca vo výchove s maladaptívnymi stratégiami zvládania záťaž sa nepotrvdil. Uvedené zistenia vo výskume diskutujeme.

Kľúčové slová: stratégie zvládania záťaž, prítomnosť otca

1 ÚVOD

Raný vývin je dôležitou súčasťou celkového vývinu človeka. Prostredie, v ktorom sa nachádza a vzťahy, ktoré nadväzuje formujú jeho správanie aj v dospelosti. Teória vzťahovej väzby hovorí o spôsobe, ktorým dieťa získava v svojom svete istotu a bezpečie, alebo naopak, neistotu a nedostatok lásky, ktoré môžu neskôr viesť k rôznym problémom v správaní. Jedným z rizikových faktorov vzniku závislosti, je napríklad aj stres. Ak je stres nadmerný a dlhodobý, môže viesť k vzniku závislosti a pri samotnej liečbe chronický stres zvyšuje riziko recidív. Pri liečbe závislostí býva veľmi nápomocné, ak si závislí osvoja efektívne stratégie zvládania stresu (Nešpor, 2003).

Prítomnosť otca vo výchove je téma, ktorej sa v slovenskej literatúre nevenuje veľa pozornosti. Väčšina výskumov sa venuje okolnostiam a situácii, kedy otec prítomný nie je vôbec. Podľa Rostada (2014) psychologická prítomnosť otca dokáže predikovať rizikové správanie, medzi ktoré patrí napríklad sexuálne správanie či užívanie drog, a tak v zhode s teóriami pripútania môže psychologická prítomnosť otca pôsobiť ako preventívny faktor.

1.1 Stratégie zvládania záťaž

Zvládanie stresu, či záťažových situácií označujeme pojmom coping. Zvládanie záťaž je základným prvkom k úplnému porozumeniu účinkov stresu na človeka, pretože neznázorňuje iba aktívnu úlohu jednotlivca v procese riešenia požiadaviek, ale môže ukázať aj vývoj tohto procesu (Skinner, Zimmer-Gembeck, 2007). Pargament (1990) vníma zvládanie záťaž ako proces, prostredníctvom ktorého sa jednotlivci snažia porozumieť a vyrovnáť s významnými osobnými alebo situačnými požiadavkami v ich živote. Niektorí autori chápali zvládanie záťaž iba ako úspešné zvládnutie

záťažovej situácie, avšak podľa novších definícií je zvládanie opisované ako úsilie jednotlivca zvládnuť situáciu bez ohľadu na to, či je proces úspešný alebo nie (Oravcová, 2004). Ak sa človek nenachádza v žiaducom stave, snaží sa konať tak, aby zlepšil svoju situáciu a aby nepriaznivý stav zvládol. Spôsoby, ktorými človek tieto situácie zvláda sú rôzne. Takisto je rôzna aj efektívnosť jednotlivých postupov (Křivohlavý, 2001). Podľa Oravcovej (2004) stratégie zvládania záťaže sú takými vzorcami správania, ktoré využívame na zvládnutie záťažovej situácie. Folkmanová a Lazarus (1984) rozdelili stratégie zvládania záťaže na dve hlavné kategórie. Tie, ktoré sú zamerané na riadenie a riešenie príčiny problému (problem-focused) a tie, ktoré sa zameriavajú na reguláciu emočnej odpovede na problém (emotion-focused). Veľmi rozsiahle delenie používa Carver Scheier a Weintraub (1989), ktorí vymedzili celkom až trinásť stratégií zvládania záťaže:

- Aktívne zvládanie záťaže – je zamerané na podnikanie konkrétnych krokov, ktoré sa snažia odstrániť stresor alebo zmierniť jeho účinky.
- Plánovanie – je uvažovanie o tom, akým spôsobom je možné vysporiadať sa s daným stresorom. Zahŕňa tvorenie stratégií a premýšľanie o krokoch, ktoré umožnia problém čo najlepšie zvládnuť.
- Pozitívne prerámcovanie – zamerané na zvládnutie úzkostných emócií, vedie človeka k tomu, aby pokračoval v aktívnom zvládaní problému.
- Akceptácia – prijatie reality, stresovej situácie, ktorá vedie k vyrovnanosti sa s ňou.
- Humor.
- Náboženstvo – tendencia obrátiť sa na náboženstvo v čase pôsobenia stresoru. Môže sa stať zdrojom emocionálnej podpory, prostriedkom pre pozitívne prerámcovanie, či taktikou aktívneho zvládania stresoru.
- Hľadanie inštrumentálnej podpory – hľadanie rady, pomoci či informácií.
- Hľadanie emocionálnej podpory – morálna podpora, súcit a porozumenie.
- Sebarozptýlenie – odvracia pozornosť človeka od premýšľania nad správaním, ktoré súvisí s dosiahnutím cieľa, ktorý je zasiahnutý stresorom,
- Sústreďenie sa na emócie a ich ventilácia – tendencia sústreďiť sa na akékoľvek utrpenie, či ventilácia týchto pocitov.
- Odangažované správanie – vzdanie sa pokusu o dosiahnutie cieľov, ktoré stresor zasahuje. Tak znižuje námahu, ktorou je potrebné vysporiadať sa so stresorom.
- Sebaobviňovanie – kritika seba samého, obviňovanie sa z vecí, ktoré sa stali.
- Popieranie – odmietnutie viery v to, že stresor existuje, či správanie sa tak, ako by stresor neexistoval.
- Užívanie návykových látok.

Mnohé výskumy (Belding, et. al. 1996; Hyman et. al. 2009; Adan, Antúnez, Navarro, 2017) poukazujú na súvislosť častejšieho využívania maladaptívnych stratégií, či menej častého používania adaptívnych stratégií zvládania vo vzťahu s užívaním návykových látok. Významným protektívnym faktorom je vzťah s rodičmi. V našom výskume sme sa zamerali na vzťah s otcom. Podľa Brooka, Whitemana a Gordona (1985) deti, ktoré v domácnosti nemali prítomného otca, častejšie užívali drogy v porovnaní s adolescentmi, u ktorých otec prítomný bol. Iná štúdia, ktorú realizovali Bronke-Tinkew, Moore a Carrano (2006) podporila tvrdenie, že pozitívnejší vzťah

medzi otcom a dieťaťom predikuje znížené rizikové správanie a je teda spojené s nižším rizikom páchania trestnej činnosti ako aj užívania návykových látok.

1.2 Prítomnosť otca

Prítomnosť otca je vnímaná ako psychologická prítomnosť, čo predstavuje psychologickú blízkosť a dostupnosť pre dieťa (Krampe, Newton, 2006). Prítomnosť otca je akási spolupatričnosť s dieťaťom alebo lepšie povedané, opak otcovej neprítomnosti. Môžeme ju vymedziť aj ako súlad otca s dieťaťom. Vzťahuje sa viac k prežívaniu u dieťaťa a nie je charakteristikou otca, či jeho správania. Prítomnosť otca sa tak môže vzťahovať k zážitku dieťaťa s otcom, pričom otcom môže byť otec biologický, nevlastný ale aj iný mužský vzor ako napríklad učiteľ alebo rodinný známy. Výskum, ktorý realizovali Ball, Mossele a Pedersen (2007) preukázal súvislosť u mladých ľudí, ktorí vnímali pozitívne angažovanosť otca a používaním adaptívnych stratégií zvládania záťaže. O preukázanej súvislosti medzi kvalitou rodičovského vzťahu a používaním stratégií zameraných na emócie hovorí aj výskum, ktorý realizovali Grossman a Rowat (1995). Výskum, ktorý sa zaoberal vzájomným vzťahom otca a dieťaťa v súvislosti so stratégiami zvládania záťaže osvojenými dieťaťom preukázal, že používanie adaptívnych stratégií dieťaťom silne súvisí s blízkym vzťahom medzi dieťaťom a jeho otcom (Brook et. al, 2002).

Na základe viacerých výskumných zistení a preskúmania problematiky sme formulovali dve hypotézy:

H1: Predpokladáme, že existuje štatisticky významný, pozitívny vzťah medzi prítomnosťou otca vo výchove a adaptívnymi stratégiami zvládania záťaže u závislých od nelegálnych drog.

H2: Predpokladáme, že existuje štatisticky významný, negatívny vzťah medzi prítomnosťou otca vo výchove a maladaptívnymi stratégiami zvládania záťaže u závislých od nelegálnych drog.

2 METÓDY

2.1 Výskumný súbor

Výskumný súbor tvorilo celkom 57 respondentov. Z dôvodu chýbajúcich odpovedí na niektoré otázky sme museli 6 účastníkov vyradiť z výskumu. Počet respondentov sa zredukoval na 51. Výskumný súbor tvorilo celkom 42 mužov a 9 žien, ktorí sa liečia zo závislosti od nelegálnych drog v Centre pre liečbu drogových závislostí Banská Bystrica (N = 16), Odbornom liečebnom ústave psychiatrickom Predná Hora (N = 11), Resocializačnom stredisku Filis Paul Krupina (N = 11), Resocializačnom stredisku Nádej – Reménység Veľké Kosihy (N = 9), Resocializačnom stredisku Nelegál Nový Svet (N = 4). Použili sme dostupný, zámerný výber. Priemerný vek respondentov bol 24,7 rokov, SD = 6,25.

2.2 Použité metódy

Na zisťovanie prítomnosti otca vo výchove sme použili dotazník Father presence questionnaire (FPQ), ktorý vytvorili Krampeová a Newton (2006). Tento dotazník obsahuje 3 dimenzie: Vzťah s otcom, Presvedčenia o otcovi a otcovstve a Medzigeneračné rodinné vplyvy. Tieto dimenzie sú ďalej rozdelené do 10 škál a dotazník tvorí celkom 134 položiek. Vzťah s otcom je centrálna dimenzia dotazníka FPQ, ktorú sme sa rozhodli použiť aj v našom výskume. Dimenzia Vzťah s otcom zahŕňa afektívne, behaviorálne a kognitívne/percepčné prvky, ktoré sú realizované ako city dieťaťa k otcovi, jeho fyzický vzťah s otcom a vnímanie otcovho zapojenia/angažovania do výchovy dospelým dieťaťom.

Na zistenie stratégií zvládania záťaže sme použili skrátenú verziu dotazník Brief COPE (Carver, 1997). Táto obsahuje celkom 28 položiek, ktoré sú rozdelené do 14 faktorov: aktívne zvládanie

záťaže, plánovanie, pozitívne prerámcovanie, akceptácia, humor, náboženstvo, hľadanie inštrumentálnej a emocionálnej podpory, sebarozptýlenie, ventilácia, odangažované správanie, sebaobviňovanie, popieranie a užívanie návykových látok. Dvojdimenzionálne delenie dotazníka Brief COPE vytvoril Meyer (2001). Možno tak rozdeliť faktory do dvoch hlavných kategórií. Prvou sú adaptívne stratégie zvládania záťaže (hľadanie emocionálnej podpory, pozitívne prerámcovanie, akceptácia, náboženstvo, humor, aktívne zvládanie, plánovanie, hľadanie inštrumentálnej podpory). Druhou kategóriou sú maladaptívne stratégie zvládania záťaže (ventilácia, popieranie, užívanie návykových látok, odangažované správanie, sebarozptýlenie, sebaobviňovanie)

2.3 Štatistická analýza dát

Dáta sme spracovali v štatistickom programe IBM SPSS Statistics 25.0. Na základe testov rozloženia dát sme zistili, že v našom výskumnom súbore je zachované normálne rozloženie. Vzájomné vzťahy sme overovali použitím Pearsonovho korelačného koeficientu.

3 VÝSLEDKY

Deskriptívne charakteristiky skúmaných premenných uvádzame v tabuľke č.1. Z výsledkov deskriptívnej štatistiky vyplýva, že najčastejšie využívanou stratégiou zvládania záťaže v našom výskumnom súbore je užívanie návykových látok, veľmi často je však využívaná aj stratégia plánovanie. Stratégia, ktorú respondenti využívajú najmenej často je náboženstvo, a nízku preferenciu dosahuje aj humor.

Tabuľka č. 1 Základné ukazovatele štatistickej deskripcie dát

N = 51	M	Mdn	SD	Šikmost'	Strmost'	Min	Max
Prítomnosť otca	192,76	192,00	62,49	-0,320	-1,175	87,00	309,00
Sebarozptýlenie	5,35	6,00	1,57	-0,360	-0,225	2,00	8,00
Aktívne zvládanie	5,53	6,00	1,38	-0,423	-0,185	2,00	8,00
Popretie	4,82	5,00	1,72	0,162	-0,778	2,00	8,00
Užívanie návykových látok	6,47	7,00	1,57	-0,772	-0,145	2,00	8,00
Hľadanie emocionálnej podpory	4,84	5,00	1,80	0,329	-0,672	2,00	8,00
Hľadanie inštrumentálnej podpory	4,90	5,00	1,64	0,078	-0,566	2,00	8,00
Odangažované správanie	4,82	5,00	1,37	0,577	0,038	3,00	8,00
Ventilácia	5,39	6,00	1,54	-0,493	-0,254	2,00	8,00

Pomáhajúce profesie, roč. 3, č. 2, 2020, 12-22

Pozitívne prerámcovanie	4,98	5,00	1,56	-0,099	-0,418	2,00	8,00
Plánovanie	6,02	6,00	1,42	-0,471	0,316	2,00	8,00
Humor	3,86	4,00	1,50	0,728	0,300	2,00	8,00
Akceptácia	4,82	5,00	1,53	-0,246	-0,265	2,00	8,00
Náboženstvo	3,75	3,00	1,91	0,886	-0,226	2,00	8,00
Sebaobviňovanie	5,94	6,00	1,64	-0,466	-0,618	2,00	8,00

Výskumným cieľom bolo zistiť súvislosti medzi prítomnosťou otca vo výchove a stratégiami zvládania záťaže u závislých od nelegálnych drog. V prvej hypotéze sme predpokladali existenciu pozitívneho vzťahu medzi prítomnosťou otca vo výchove a adaptívnymi stratégiami. V tabuľke č.2 uvádzame výsledky korelačnej analýzy.

Tabuľka č.2 Prítomnosť otca v súvislosti s adaptívnymi stratégiami zvládania záťaže

N = 51	Prítomnosť otca vo výchove	
	r	p
Hľadanie emocionálnej podpory	,274*	0,050
Pozitívne prerámcovanie	,393*	0,037
Akceptácia	0,126	0,257
Náboženstvo	0,077	0,593
Humor	0,018	0,901
Aktívne zvládanie	-0,050	0,729
Plánovanie	-0,023	0,873
Hľadanie inštrumentálnej podpory	,337*	0,016

*Poznámka: N – počet respondentov, r – Pearsonov korelačný koeficient, p – štatistická signifikancia, * p ≤ 0,05*

Výsledky korelačnej analýzy poukazujú na štatisticky významné, stredne silné vzťahy medzi celkovým skóre prítomnosti otca a dvomi adaptívnymi stratégiami zvládania záťaže: pozitívne prerámcovanie a hľadanie inštrumentálnej podpory. Štatisticky signifikantný, ale slabý vzťah môžeme vidieť aj pri adaptívnej stratégii hľadanie emocionálnej podpory. Štatisticky významné vzťahy sme nezistili medzi prítomnosťou otca vo výchove a adaptívnymi stratégiami zvládania:

akceptácia, náboženstvo, humor, aktívne zvládanie a plánovanie. Z výsledkov vyplýva, že vyššia miera vnímania otцovej prítomnosti súvisí s častejším používaním pozitívneho prerámcovania a hľadáním inštrumentálnej podpory, a čiastočne aj s hľadáním emocionálnej podpory ako adaptívnej stratégie zvládania záťaže. Uvedené výsledky tak podporujú nami stanovenú hypotézu H1 iba čiastočne.

Tabuľka č.3 Prítomnosť otca vo výchove v súvislosti s maladaptívnymi stratégiami zvládania

N = 51	Prítomnosť otca vo výchove	
	R	P
Ventilácia	,291*	0,038
Popieranie	0,145	0,311
Užívanie návykových látok	0,027	0,850
Odangažované správanie	0,223	0,116
Sebarozptýlenie	-0,099	0,490
Sebaobviňovanie	0,270	0,052

Poznámka: N – počet respondentov, r – Pearsonov korelačný koeficient, p – štatistická signifikancia, * - $p \leq 0,05$,

V tabuľke č.3 môžeme vidieť štatisticky významný, ale slabý pozitívny vzťah medzi celkovým skóre prítomnosti otca vo výchove a ventiláciou. K štatisticky významnému výsledku sa blíži aj vzťah medzi prítomnosťou otca a sebaobviňovaním. Štatisticky významné vzťahy sa neprejavili medzi prítomnosťou otca vo výchove a štyrmi maladaptívnymi stratégiami: popieranie, užívanie návykových látok, odangažované správanie a sebarozptýlenie. Z výsledkov vyplýva, že častejšie používanie maladaptívnej stratégie ventilácia a čiastočne aj sebaobviňovanie pozitívne súvisí s vyšším vnímaním otцovej prítomnosti vo výchove. Výsledky teda našu druhú hypotézu nepodporili.

4 DISKUSIA

Nepřítomnosť otca zvyšuje rizikové správanie, medzi ktoré patrí napríklad aj užívanie drog, ale taktiež zvyšuje pravdepodobnosť výberu nepriaznivého správania, zatiaľ čo otцova prítomnosť poskytuje ochranu spojenú s týmito voľbami (Farrel, White, 1998). Výskumným cieľom bolo objasniť súvislosti medzi prítomnosťou otca vo výchove a stratégiami zvládania záťaže. Výsledky výskumu čiastočne podporili hypotézu, ktorá predpokladala pozitívny vzťah medzi prítomnosťou otca a adaptívnymi stratégiami zvládania záťaže. Pozitívne vzťahy sme zistili medzi celkovým skóre prítomnosti otca a hľadáním emocionálnej podpory, pozitívnym prerámcovaním a hľadáním inštrumentálnej podpory. Druhá hypotéza nebola výsledkami podporená, zistili sme však štatisticky významný pozitívny vzťah medzi celkovou otцovou prítomnosťou a maladaptívnou stratégiou ventilácia a k štatisticky významnému vzťahu sa blížil aj vzťah medzi prítomnosťou otca a sebaobviňovaním.

Adaptívne stratégie predstavujú zvládanie záťažovej situácie, ktoré smeruje k jej úspešnému zvládnutiu, čo znamená, že osoba, ktorá zažíva záťaž vynakladá úsilie na jej úspešné zvládnutie (Zelina, Zelinová, 2009). Hľadanie inštrumentálnej podpory síce patrí k stratégiám, ktoré sú zamerané na riešenie problému, avšak tak ako aj hľadanie emocionálnej podpory, formulácia výrokov v dotazníku sa jasne týka sociálnej podpory (Dostal/a som pomoc a radu od iných ľudí) a teda je prirodzené, že ak má dieťa vyššiu kvalitu vzťahu s otcom, o ktorej hovorí aj premenná prítomnosť otca, obráti sa s hľadaním podpory či už inštrumentálnej alebo emocionálnej práve na neho. Tieto zistenia podporujú aj výsledky výskumu, kde adolescenti uvádzajú, že najväčším zdrojom emocionálnej a inštrumentálnej podpory sú práve rodičia a za nimi nasledujú rovesníci (Trask, et al. 2002). Shulman, Collins a Dital (1993) uvádzajú, že hoci vzťah medzi dieťaťom a rodičom prechádza zmenou a zvyšuje sa význam blízkych priateľstiev s rovesníkmi, rodičia zostávajú stále dôležitým zdrojom podpory pre adolescenta. Súvislosť vo vzťahu k adaptívnym stratégiám, ktorú sa nám nepodarilo plne preukázať, môže byť vysvetlená viacerými faktormi. Jedným z faktorov, ktoré mohli mať vplyv na nepreukázanie vzťahu medzi adaptívnymi stratégiami a prítomnosťou otca je, že v procese liečby drogovej závislosti dochádza k zmenám v používaní stratégií zvládania záťaže. Dochádza najmä k zvyšovaniu využívania aktívneho zvládania. Boden so spolupracovníkmi (2014) uvádza nárast aktívneho zvládania a pokles používania maladaptívnych stratégií u liečiacich sa závislých. Plánovanie bolo v našom výskumnom súbore druhou najčastejšie používanou stratégiou zvládania. Zameriava sa na premýšľanie o tom, aké kroky možno pri riešení problému vykonať. Plánovanie však nemá podľa Litmana (2006) spojitosť so sociálnou interakciou, čo môže byť dôvodom, prečo sme nenašli spojitosť medzi vyššou úrovňou otcovej prítomnosti a danou adaptívnou stratégiou zvládania. Humor a náboženstvo dosahovali najnižšie skóre vo výskumnom súbore, teda tieto dve stratégie sú našimi respondentami aj najmenej používané. Celkové minimálne používanie týchto stratégií tak môže vysvetľovať aj ich štatisticky nevýznamný vzťah s otcovou prítomnosťou. Domnievame sa, že veľkú rolu pri nezistení vzťahu medzi humorom, náboženstvom a akceptáciou mohol zohrať fakt, že tieto stratégie sa veľakrát vyskytujú vo výskumoch ako nezaradené. A teda, že humor, náboženstvo ani akceptácia sa nepovažuje vždy za adaptívnu stratégiu ale v niektorých prípadoch ich autori zaradujú medzi stratégie maladaptívne. Vašina (1999) uvádza, že je potrebné prihliadať na individuálnu životnú situáciu každého jednotlivca, aby bolo možné identifikovať, či sa jedná o efektívny alebo neefektívny spôsob zvládania. U závislých býva humor často používaný ako spôsob zľahčovania svojej situácie, odvádzania pozornosti od plného uvedomenia si dôsledkov svojej závislosti a dopadu na rodinu a iné aspekty života. Domnievame sa, že nepreukázanie súvislostí medzi viacerými adaptívnymi stratégiami zvládania záťaže môže byť spojené aj s tým, že matky môžu byť pre deti vplyvnejším vzorom vo vytváraní a používaní stratégií zvládania záťaže, ako otcovia. Tento predpoklad podporuje aj výskum, ktorý realizoval Monti so spolupracovníkmi (2017), v ktorom stratégie zvládania matky pozitívne korelovali so stratégiami zvládania detí, zatiaľ čo pri stratégiách zvládania záťaže otcov a ich detí táto súvislosť preukázaná nebola.

Čo sa týka vzťahu maladaptívnych stratégií s otcovou prítomnosťou, náš výskum priniesol zaujímavé zistenie, ktoré hovorí o pozitívnom vzťahu ventilácie s vyššou úrovňou otcovej prítomnosti. Viacerí autori (Brown, Westbrook, Challagalla, 2005; Carver, 1997; Carver, Scheier, Weintraub, 1989) považujú túto stratégiu za maladaptívnu. Cieľom ventilácie je získať úľavu od negatívnych pocitov, napríklad prostredníctvom hlasového prejavu. Zameranie sa na negatívne udalosti a následne negatívne emócie však odvádzajú pozornosť od aktivít, ktoré sú užitočné pre dosiahnutie cieľov. Naopak Bosson (2006) na základe výsledkov svojho výskumu uvádza, že pre posilnenie interpersonálnych vzťahov je veľmi prínosné prejavovanie negatívnych emócií. Ventiláciu vníma ako veľmi účinný prostriedok pri zvládaní záťažových situácií. Zdieľanie negatívnych emócií je pravdepodobne veľmi žiaduce, pretože vytvára hranice v skupine, v ktorej

sú emócie zdieľané, zvyšuje sebaúctu, a navyše poskytuje podrobné informácie o tých, ktorí svoje postoje a emócie prezentujú. Liečba závislostí je postavená najmä na skupinovej terapii, v rámci ktorej sa závislí v liečebnom procese učia zdieľať svoje prežívanie, porozumieť svojim emóciám, ktoré boli predtým potláčané užívaním návykových látok. U mnohých sa na začiatku objavujú v prežívaní negatívne emócie, ktoré súvisia s uvedomovaním si dôsledkov svojej situácie (Kalina, Miovský, 2008). Výsledky nášho výskumu sa blížia k hranici štatistickej významnosti v prípade vzťahu medzi otcovou prítomnosťou a používaním sebaobviňovania ako maladaptívnej stratégie. Prekvapivo smer tohto vzťahu sa ukazuje tiež ako pozitívny. Výsledky výskumu realizovaného na deťoch, ktoré boli zneužívané ukazujú, že blízkosť vzťahu s páchatel'om pozitívne koreluje so sebaobviňovaním. Vyššia miera viny, ktorú človek pociťuje je spôsobená vytvorenou dôverou a blízkym vzťahom a tak obracia vinu proti sebe samému. (Quas, Goodman, Jones, 2003). V rámci liečby závislostí sa závislí učia ventilovať svoje prežívanie zdravším spôsobom. V minulosti sa naučili používať na zmiernenie negatívneho emočného rozpoloženia návykové látky, ktoré tlmili ich emócie. Aj výsledky v našom výskumnom súbore poukazujú na to, že užívanie návykových látok je najfrekvencovanejšou stratégiou zvládania záťaže. Dĺžka liečebného procesu však nemusí postačovať pre osvojenie si adaptívnych stratégií. Čo sa týka maladaptívnych stratégií ako popieranie, užívanie návykových látok, odangažované správanie a sebarozptýlenie, ani jedna z nich nevyžaduje sociálnu interakciu. Otcovské správanie môže mať teda menší vplyv práve na tieto stratégie, ako napríklad na hľadanie inštrumentálnej, či emocionálnej podpory práve kvôli tomu, že je menšia pravdepodobnosť prepojenia týchto stratégií so sociálnou interakciou (Smith, et. al. 2006).

5 LIMITY A ZÁVER

Napriek výsledkom našej analýzy, ktorá naznačuje zaujímavé zistenia si uvedomujeme, že práca má viaceré limity a tak sme veľmi opatrní pri zovšeobecňovaní interpretácií. Prvým z nich je nepomer rozloženia mužov a žien vo výskumnom súbore. Ďalším limitom našej práce sú aj chýbajúce údaje spojené so zisťovaním rôznych iných aspektov otcovstva, napr. informácia o spolužití respektíve nespolužití s otcom v jednej domácnosti, rodinný stav rodičov, či smrť otca. Stanovený cieľ výskumu sa nám podarilo naplniť a prepojiť do vzájomného vzťahu dve premenné –stratégie zvládania záťaže s prítomnosťou otca vo výchove. Štatistická analýza preukázala čiastočné podporenie nami stanovenej hypotézy. Osvojenie si adaptívnych stratégií zvládania čiastočne súvisí s prítomnosťou otca vo výchove, čím sme rozšírili spektrum poznatkov o význame vzťahovej väzby a vzťahového správania v súbore závislých od nelegálnych drog.

LITERATÚRA

- Adan, A., Antúnez, J. M., Navarro, J. F. (2017). Coping strategies related to treatment in substance use disorder patients with and without comorbid depression. *Psychiatry Research*, 251, 325-332.
- Ball, J., Moselle, K., Pedersen, S. (2007). Father's Involvement as a Determinant of Child Health [online]. Canada: National Responsible Fatherhood Clearinghouse, 36 p. [cit. 2020-04-20]. Dostupné na internete: <http://www.ecdip.org/docs/pdf/PH%20FI%20Final%20Full%20Report.pdf>
- Belding, M. A., Iguchi, M. Y., Lamb, R. J., Lakin, M., Terry, R. (1996). Coping strategies and continued drug use among methadone maintenance patients. *Addictive behaviors*, 21(3), 389-401.
- Boden, M. T., Kimerling, R., Kulkarni, M., Bonn-Miller, M. O., Weaver, C., Trafton, J. (2014). Coping among military veterans with PTSD in substance use disorder treatment. *Journal of substance abuse treatment*, 47(2), 160-167.

- Bosson, J. K., Johnson, A. B., Niederhoffer, K., Swann Jr, W. B. (2006). Interpersonal chemistry through negativity: Bonding by sharing negative attitudes about others. *Personal Relationships*, 13(2), 135-150.
- Bronte-Tinkew, J., Moore, K. A., Carrano, J. (2006). The Father-Child Relationship, Parenting Styles, and Adolescent Risk Behaviors in Intact Families. *Journal of Family Issues*, 27(6), 850-881.
- Brook, J. S., Whiteman, M., Gordona, A. S. (1985). Father absence, perceived family characteristics and stage of drug use in adolescence. *British Journal of Developmental Psychology*, 3 (1), 87-94.
- Brook, D. W., Brook, J. S., Whiteman, M., Arencibia-Mireles, O., Pressman, M. A., Rubenstone, E. (2002). Coping in adolescent children of HIV-positive and HIV-negative substance-abusing fathers. *The Journal of genetic psychology*, 163(1), 5-23.
- Brown, S. P., Westbrook, R. A., Challagalla, G. (2005). Good cope, bad cope: adaptive and maladaptive coping strategies following a critical negative work event. *Journal of applied psychology*, 90(4), 792-798.
- Carver, CH. S. (1997). You want to measure coping but your protocol's too long: Consider the brief cope. *International journal of behavioral medicine*, 4(1), 92-100
- Carver, CH. S., Scheier, M. F., Weintraub, J. K. (1989). Assessing coping strategies: a theoretically based approach. *Journal of personality and social psychology*, 56(2), 267-283.
- Farrel, A.B., White, K.S.(1998). Peer Influences and Drug Use Among Urban Adolescents: Family Structure and Parent-Adolescent Relationship as Protective Factors, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 6(2), 248-58.
- Folkman, S., Lazarus, R. S. (1980). An analysis of coping in a middle-aged community sample. *Journal of health and social behavior*, 21(3), 219-239.
- Grossman, M., Rowat, K. M. (1995). Parental relationships, coping strategies, received support, and well-being in adolescents of separated or divorced and married parents. *Research in Nursing & Health*, 18(3), 249-261.
- Hyman, S. M., Hong, K. I. A., Chaplin, T. M., Dabre, Z., Comegys, A. D., Kimmerling, A., Sinha, R. (2009). A stress-coping profile of opioid dependent individuals entering naltrexone treatment: A comparison with healthy controls. *Psychology of Addictive Behaviors*, 23(4), 613.
- Kalina, K., Mioviský, M. *Psychoterapie v léčbě závislostí* (2008). In: Kalina, K. a kol.: *Základy klinické adiktologie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing. 159 s.
- Krampe, E.M., Newton, R. R. (2006). The Father Presence Questionnaire: A New Measure of the Subjective Experience of Being Fathered. *Fathering*, 4(2), 159-190.
- Křivohlavý, J. (2001). *Psychologie zdraví*. Praha: Portál. 279 s.
- Litman, J.A. (2006). The COPE inventory: Dimensionality and relationships with approach-and avoidance-motives and positive and negative traits. *Personality and Individual differences*, 41(2), 273-284.
- Meyer, B. (2001). Coping with Severe Mental Illness: Relations of the Brief COPE with Symptoms, Functioning, and Well-Being. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 23(4), 265 - 277.

- Monti, J. D., Winning, A., Watson, K. H., Williams, E. K., Gerhardt, C. A., Compas, B. E., Vannatta, K. (2017). Maternal and paternal influences on children's coping with cancer-related stress. *Journal of child and family studies*, 26(7), 2016-2025.
- Nešpor, K. (2003). Alkohol, jiné látkové závislosti a stres. *Alkoholizmus a drogové závislosti (Protialkoholický obzor)*, 38(2), 155-160.
- Oravcová, J. (2004). *Sociálna psychológia*. Banská Bystrica: UMB v Banskej Bystrici. 314 s.
- Pargament, K. I. et al. (1990). God help me:(I): Religious coping efforts as predictors of the outcomes to significant negative life events. *American journal of community psychology*, 18(6), 793-824.
- Quas, A., Goodman, G. S., Jones, D. P. (2003). Predictors of attributions of self-blame and internalizing behavior problems in sexually abused children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 44 (5), 723-736.
- Rostad, W. L., Silverman, P., McDonnald, M. K (2014). Daddy's Little Girl Goes to College: An Investigation of Females' Perceived Closeness With Fathers and Later Risky Behaviors. *Journal of American College Health*. 62(4), 213-220.
- Shulman, S., Collins, W. A., Dital, M. (1993). Parent-child relationships and peerperceived competence during middle childhood and preadolescence in Israel. *The Journal of Early Adolescence*, 13(2), 204-218.
- Skinner, E. A., Zimmer-Gembeck, M. J.(2007). The development of coping. *Annual Review of Psychology*, 58, 119-144.
- Smith, C. L., Eisenberg, N., Spinrad, T. L., Chassin, L., Morris, A. S., Kupfer, A., ... Kwok, O. M. (2006). Children's coping strategies and coping efficacy: Relations to parent socialization, child adjustment, and familial alcoholism. *Development and Psychopathology*, 18(2), 445-469.
- Trask, C. et al. (2002). Parent and adolescent adjustment to pediatric cancer: Associations with coping, social support, and family function. *Journal of pediatric oncology nursing*, 20(1), 36-47.
- Vašina, B. (1999). *Psychologie zdraví*. Ostrava: Ostravská Univerzita. 92 s.
- Zelina, M., Zelinová, M. (2009). *Psychológia: sociálna psychológia pre pedagogické a sociálne akadémie, pedagogické a kultúrne akadémie a stredné pedagogické školy*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo.158 s.

COPING STRATEGIES IN RELATION TO FATHER PRESENCE IN ADDICTED INDIVIDUALS

Abstract: The aim of the submitted research was to analyze the relationship between father's presence and coping strategies in addicted individuals. The research sample consisted of 51 respondents, 42 men and 9 women, who were receiving substance abuse treatment in several inpatient drug rehab centers (M=24.7 years, SD=6.25). To identify father's presence we used The Father presence questionnaire developed by Krampe and Newton (2006). To identify preferred coping strategies, we used the short form of Brief COPE (Carver, 1997). We found out that higher level of father's presence perception is associated with three adaptive coping strategies (search for

instrumental and emotional support, positive reframing). The hypothesis related to the relationship between lower level of father's presence and maladaptive coping strategies was not confirmed.

Key words: coping, father's presence